www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری

مۇھەررىردىن: ژۇرنىلىمىزنىڭ ئۆتكەنكى سانىدا «بايىاز» ناملىق يېڭى تېپىلغان قول يازمىدىن غەيرەتنىڭ بىر مۇخەممەسىنى تونۇشتۇرغانىدۇق. بۇ سانىمىزدا شۇ قول يازمىغا كىرگۈزۈلگەن ۋەفائى، رىزائى، فىراقى، ھۇزۇرى، قەرارى قاتارلىق بەش نەپەر شائىرنىڭ بىر قىسىم شېئىرلىرىنى تونۇشتۇردۇق. بۇلارنىڭ XVI - XI ئەسىرلەردە ياشىغان ئۇيغۇر شائىرلىرى ئىكەنلىكى روشەن. بىراق ئۇلارنىڭ تەرجىمىھالى تېخى ئىزدىنىش ئۈستىدە تۇرغاچقا، بىز ئۇلارنىڭ ھازىرچە تېپىلغان ئەسەرلىرىنى ئېلان قىلىش بىلەنلا چەكلەندۇق. گەرچە بۇ شائىرلارنىڭ بىزگىچە يېتىپ كەلگەن شېئىرلىرى بەك ئاز بولسىمۇ، لېكىن بۇ شېئىرلاردىن خىلى چوڭقۇر پىكىر ۋە پىشقان بەدىئىي ماھارەت نامايان بولۇپ تۇرىدۇ. بۇنىڭغا قارىغاندا، يۇقىرىقى شائىرلارنىڭ يەنە نۇرغۇن ئەسەرلىرى، خۇسۇسەن لىرىك شېئىرلاردىن تۇزۇلگەن دىۋانلىرى بولۇشى مۇمكىن. بۇ شائىرلار ئىچىدىن ۋەفائىنىڭ دىۋانىنىڭ بىر ۋاراقتىكى ۋە بۇ ۋاراقتىكى غەزەللەرنىڭ رەسمىي ئالفاۋىت تەرتىپى بويىچە رەتلەنگەنلىكى، بىزنىڭ بۇ ھەقتىكى تەسەۋۋۇرىمىزنىڭ توغرىلىقىنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇ. ئەگەر بۇشائىرلارنىڭ دىۋانلىرىدىن ياكى توپلاملىرىدىن تېپىلسىپ قالسا، كىتابخانلارنىڭ دەرھال تەھرىر بۆلۈمىمىزگە خەۋەر قىلىشىنى ياكى نەشرگە تەييارلاپ ئەۋەتىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

غەزەللەر

ۋەفائى

جانىمدە ئەلىف يەكلىغ ئول سەرۋى مەكان ئەتمىش،
جىسم نۇقتەسىدە داغىن جانىمدە نىھان ئەتمىش.
جانىمنى ھەدەف ئەيلەپ، كىرفىكلەرى سەف ئەيلەپ،
غەمزە ئۇقىن ئاتماقغە قاشىنى كەمان ئەتمىش.
مەن بىدىلى ھەيرانغە ھەم كۆزلەرى گىرىيانغە،
چىرماشماق ئۈچۈن جانغە زۇلفىنى يىلان ئەتمىش.
ئول دىلبەرى مەھۋەشغە، غەمزە بىلە دىلكەشكە،
چېھرەم ئۆزى قان ياشىم، ھالىمنى بەيان ئەتمىش.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

ياردىم ماڭا سۆز قاتمىپ، غەمزە بىلە قاش ئاتمىپ،
ئىشق ئوتىدە سارغاتمىپ، چېھرەمنى سامان ئەتمىش.
ئىشقىدە كېتەر باشىم، لەئلىڭ غەمى يولداشىم،
ئول شوخى قارا قاشىم مەندىن نە گۇمان ئەتمىش.
ئىشق ئوتىدا داغلايدۇر، زۇلفى بىلە باغلايدۇر،
ئۆلتۈرگەلى چاغلايدۇر، بۇ قۇل نە زىيان ئەتمىش.
دىلخەستە ۋەفائىنى ئول كۆزلەرى مەستانە،
باغرىنى كەباب ئەيلەپ كۆڭلىن تولا قان ئەتمىش.

*

[نەبۇدۇڭ] ۋۇجۇد باربغەدۇر سەبەب،
بولۇپدۇركى شاھ ئۇممەتىغە لەقەب.
نە تىل بىرلە ئايتاي ئانىڭ ۋەسفىنى،
ئىبرۇر سەييىدى ھەم ئەجەم ھەم ئەرەب.
نەسىمدە بۇيۇتىدا «ھەبلۇن مەسەد»،
قىلىپ بەندەبلىك لىبىك بۇ لەھەب.

*

ەتا بىرلە سەھۇ ئىلاھىم ئۆتۈپ،
ئەبۇل ئەيلە تەۋبەم گۇناھىم ئۆتۈپ.
مەلەكلەر ئاراسىغە سالغان فىغان،
گۇنەھ دەرىدىن كۆكدىن ئاھىم ئۆتۈپ.
[ۋەفائى] دەرىغ، كەتتى غەفلەت بىلەن،
پەرىشان ھەمە روز گارىم ئۆتۈپ.

*

① *

شەفائەت قىلىپ ئاسىي ئۇممەت ئۈچۈن،
قىلىپ جامى كەۋسەرنى پۇر لەب بەلەب.
تىلەپ تاپمادىلاركى مېئراجنى.
ھەمەسىن تاپىپ [ئىبرىدىلەر] بىتەلەب،
يىقتتى ۋەفائىنى گىردابى فىسق،
كى ئاسى قۇلۇڭدۇر قوپارغىل يۆلەپ.

*

قىلىپ رەھىم، قىل مەغفىرەت، يا غەفۇر،
كى تەقسىرلەرىم ھەم تەباھىم ئۆتۈپ.
بۇ گۇمراھغە تەۋفىق ھەمراھ قىل،
كىرەي يولۇڭە خاكۇمانىم ئۆتۈپ.
نەسۇد كىم، ۋەفائى، كېتىپدۇر دېسەڭ،
كى غەفلەت بىلە سالۇ ماھىم ئۆتۈپ.

*

كۆڭۈل مايىل بولۇر قىلساڭ يۈزۈڭگە پەردە مايىل كۆپ،
بولۇر پەرۋانە فاشىن ئىچرە شەمئ ئوتىغە مايىل كۆپ.
جۇنۇنۇم ئارتتى بوينۇڭغە ھەمايىل بولغالى زۇلفۇڭ،
ئەجايىبدۇر بولۇر دەۋزەخ جۇنۇن سالسە [سەلاسىل] كۆپ.
قاراقچى كۆزلەرىڭ قانىم تۆكەر، دەرمەن گۇناھىمدۇر،
ئۆلۈم لازىم كىشى بولسە گۇنەھلەرىڭگە قايىل كۆپ.
يۈزۈڭدۇر شەمئ، ۋەللەيلى نىقابى ئەنبەرىڭ، جانا،
تىلەيدۇر گەر كىشى، باردۇر بۇ مەئنىغە دەلايىل كۆپ.

① «بايازغا ۋەفائىنىڭ پەقەت يۇقىرىقى بىر شېئىرىلا كىرگۈزۈلگەن. تۆۋەندىكى تۆت غەزەل ۋەفائىنىڭ باشقا بىر دىۋانىنىڭ قول يازمىسىدىن ئاجرىتىپ ساقلىنىپ قالغان ئايرىم بىر ۋاراقتىندىن ئېلىندى.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

دېمەكسەن، ئەي كۆڭۈل، قىلدىڭ جەمالى خەيرىنى شەيدا،
قىلىپدۇر مىلك سېنىڭدەككىم نېلەرنى ئول شەمايىل كۆپ.
ئەجەب ئېرمەس ۋەفائىنى قولاسىڭ كۆپ فىغانىمدىن،
ئىشىكىدىن قىلۇر مەردۇدلار، قىچقىرسە سايىل كۆپ.

ئىككى غەزەل

رىزائى

ئافتابدەك ئاي يۈزۈڭگە كۆپدۇر ئارمانىم مېنىڭ،
ھەر زەمان يادىمغە كىرسەڭ ئۆرتەنۈر جانىم مېنىڭ.
بىر نىگاھى قىلدىڭۇ كۆڭلۈمدىن ئالدىڭ سەبر ـ ھۇش،
ئەبدى ھەجرىڭدە كۆيەرمەن قالمادى جانىم مېنىڭ.
مەن سېنىڭ يادىڭدا ھەردەم يىغلاددىم شامۇ سەھەر،
ئەرشىگە يەتتى مەگەر فەريادۇ ئەفغانىم مېنىڭ.
كۆمەسەم جانىم كۆيەدۇر بارغانى يوق تاقەتىم،
يەتكەلى دىيدارىڭ ھېچ يوقتۇر بۇ ئىمكانىم مېنىڭ.
يىغلاددىم شامۇ سەھەرلەردە ساڭا فەرياد ئېتتىم،
يەتمەدى ھەرگىز قۇلاقىڭغە بۇ ئەفغانىم مېنىڭ.
لۇتف ئېتتىم مىسكىن رىزائى ھالىغە رەھم ئەيلەگىل،
بىر نەزەر قىلساڭ ماڭا ھېچ يوقتۇر ئارمانىم مېنىڭ.

* *

.....

ئەگەر ئۆلسەم سېنىڭ ئىشقىڭدا، جانا، ھېچ ئەجەب ئېرمەش،
ئۆلۈرمەن ئۇشبۇ دەرد ئىچرە، بۇ دەردىمگە دەۋا يوقتۇر.
يۈتۈپ قانلار فىراقىڭ دەردى بىرلە مۇبتەلادۇرمەن،
تەرەھھۇم قىلمادىڭ بىردەم سېنىڭدەك بىۋەفا يوقتۇر.
سېنى دەپ بۇ جەھان ئىچرە كۆيەر ئىشق ئوتىغە جانىم.
بولۇپ ئالەمدە رەسۋا بىر مېنىڭدەك بىنەۋا يوقتۇر.
كى جانىم ئۆرتەنۈر، سەن يارنى يادىمغە كەلتۈرسەم،
كى بۇ دەردىمگە دەرمان قىلغۇچى غەيرى خۇدا يوقتۇر.
رىزائى ئىشق ئوتىدا مەستۇ شەيدا ۋالەۋۇ ھەيران،
كى قىلسام نالەلەر ھەردەم ماڭا سەندىن ۋەفا يوقتۇر.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری

ئۇچ غەزەل

فىراقى

نىگارا ئىشتىياقىڭدا زەئىفۇ ناتەۋان بولدۇم،
ھەمىشە دەر بەدەر ئالەم ئارا بىخانىمان بولدۇم.
نېتەي ئەۋۋارە بولماي بىر سېنىڭدەك غەمگۇزارىم يوق،
كۆيۈپ فۇرقەت ئوتىدا مۇبتەلائى لامەكان بولدۇم.
قادالدى كىرفىكىڭنىڭ نەشتەرى بۇ خەستە جانىمغە،
غەمۇ مېھنەت ئىچىدە دەرد تارتىپ لامەكان بولدۇم.
خىرامان ناز ئىلەكىم تازە گۈلدەك ئاچىلىپ چىقساڭ،
جەمالىڭ شەۋقىنى ئولدەمكۆرۈپۇ شادىمان بولدۇم،
ساڭا بۇ ئەرزى ھالىمنى بەيان ئەيلەرگە تاقەت يوق،
تۇتۇپ غەم لەشكەرى قويماس ياقامنى، بىزەبان بولدۇم.
نېتەي بىچارەئى غەمكىن قىلىپدۇر دەردئىلە ھېجران،
ساريغ رۇخسارە ھەجرىڭ ئوتىدىن بەرگى خەزان بولدۇم.
جەمالىڭ ھەسرەتىدە ئۆرتەنۇر شامۇ سەھەر جانىم،
بولۇپ ھەجنۇن كەبى ئالەمدە رەسۋايى جەھان بولدۇم.
فىراقى خەستەدىل ئاشۇفتە بولدى ئايرىلىپ سەندىن،
فىراقىڭ دەردىگە مەھرەم جەفاغە ھەمزەبان بولدۇم.

* *

تېنىمدىن چىققالى يەتتى جۇدالىق جىھتىدىن جانىم،
نىسارئولغاي ئاڭا جانۇ جەھانىم بەلكى ئىمانىم.
باشىمنى بەندەدار ئىشىكىڭدە قويدۇم تا تىرىكدۇرمەن،
كى تۇفراقىدىن كۆتەرسۇن لۇتف بىرلە تۆكسەمۇ قانىم.
ساغىنىدىم گۈل يۈزۈڭنى بىر دەمى كۆرمەككە مەن مۇشتاق،
فىراقىدا سەھەربۇلبۇلنى ئۆرتەر ئاھۇ ئەفغانىم.
بۇ ئىقلىم ئىچرە ئىستەپ كۆرمەدىم سەندەك پەرىۋەشنى،
يۈزۈڭگە تەلمۈرۈپ جان بەرگەلى بىسيار ئارمانىم.
مەلاھەتىدە لەبىڭگە قەندۇ شەككەر قاندا تەڭ بولسۇن،
نەزاكەتلىك قولۇڭغە سۇ قۇيالماس خان قىزى، خانىم.
كۆزۈڭ كافىرلىغى يەتمەيمۇدۇركىم سۈرمەدار ئەتتىڭ،
مېنى ئۆلتۈرگەلى مايىل بولۇپ سەن شاھى ئېھسانىم.
نەچە مۇددەتىدۇررۇكىم مەن ساڭا، ئەي دىلبەرى رەئنا،
بولۇپ مەن ۋالەئى شەيدا تۇشۇپ سەن شاھى خۇبانىم.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

* *

كېچە يۇلتۇز سانارمەن ئاي يۈزۈڭنىڭ ئىشتىياقىدا،
بۇ بىئارام بىخابنىڭغە رەھىم ئەت، ئەي دۇرى يەكتا.
كېچە ـ كۈندۈز ۋىسال ئىستەپ قالىمەن تۇرفە ھەيرەتكە،
نەھەجرىڭدىن قۇتۇلماغلىق نەۋەسلىڭغە يېتىش پەيدا.
نە ئۇيقاغلىق مەھەلدە جەمالىڭنى كۆرەلمۇمدۇر،
تۇشۇمدە كۆرسەم ئېردى كاشكى يۈزۈڭنى مەن شەيدا.
سېنى مەن كۆرمەگەي ئېرددىم، بۇ ئوتدا كۆيمەگەي ئېرددىم،
مېنى مۇنداق كۆزۈم قىلدى كۆزۈڭگە ئەيلەگۈم غەۋغا.
چۇ قىلددىم دەئۇسىنى ئىشقىڭ مۇڭا لازىم گۇۋاھ ئولدى،
ساريغ چېھرەمدە قان ياشىمنى كۆر، تەسدىقى قىل جانا.
غەرەز ئۇشبۇدۇرۇر كېچە جەمالىڭ شەمئىنى كۆرسەم،
تاڭ ئاتقۇنچە قارارغان كۆزلەرىمنى ئەيلەسەم بىنا.
سەدەفتەك كۆكسۈم ئىچرە گەۋھەرى ئىشقىڭ قىلىپ مەنزىل،
ۋىسالىڭ دەۋلەتىنى ئارزۇ ئەيلەپ كۆڭۈل جويا.
ئەگەر ھالىمغە رەھم ئەيلەپ① جەمالىڭ كۆرسەتۇر بولساڭ،
غەنىمەت تۇت بۇ كۈننى سالمە ۋەسلىڭ ۋەئدەئى فەردا.

غەزەل

ھۆزۈرى

شەرابى ئىشق ئىچكەنلەر يۇرو دۇنيادە مەستانە،
كى ھەركىم ئىچسە بۇ مەيـدىن ئولۇر ② ئول مەردۇ مەردانە.
نەدۇنيادىن ئانىڭ فىكرى، نە ئۇقبادىن ئانىڭ زىكرى،
قىلۇر ھەر ئىككى ئالەمدىن ئۆزىن بىر يولى بىگانە.
خۇشى يوق ماسىۋا بىرلە، ئانىڭ زەۋقى خۇدا بىرلە،
بولۇر يادى ئانىڭ بىرلەكى تا ئۆلگۈنچە ھەمخانە.
كىشىكىم مەئىنىنى تاپتى بارىن ئۆزىنى كەم تۇتتى،
مۇھەببەت كويىغە يەتتى ئۆزىنى قىلدى ددۋانە.
قەرارۇ سەبرى قىلماسلار مۇھەببەت شەربەتىن ئىچكەن،
ئانىڭ شەمئى جەمالىغە بولۇر مانەندە پەرۋانە.
بەسى سۇلتانى ئالەم سەن غۇرۇر ئەتمە ئەمەس دەۋلەت،
خۇدانىڭ شەۋقى زەۋقىدىن ئۇ كۈنلەر بارچە ئەفسانە.

---

① ئەسلى قول يازمىدا «ئەيلەر» دەپ يېزىلغان.
② بۇ سۆز ئەسلى قول يازمىدا «اورور» (ئۇرۇر) دەپ يېزىلغان. مەنا ئىتىبارى بىلەن «ئولۇر» دەپ ئېلىندى.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
ئۇيغۇر كىتاب توری
ئەۋلاد گۈرۈپپىسى

تەمامى تەختى - بەختىنىڭ ئۇردى بىر يولى بەرھەم،
كى ئەدھەمغە بۇھىممەتدىن مۇيەسسەر بولدى جانانە.
ھۇزۇرى ئارزۇ قىلساڭ مۇھەببەتنىڭ شەرابىنى،
مۇكەممەل پىردىن ئىزدە، ئىبرۇر زاتى چۇ مەيخانە.

مۇخەممەس

قەرارى

ئىشىت ئەرزىم ھەقىقەت ئىچرە ئالەمنىڭ پەناھى سەن،
تەرىقەتۇ - شەرىئەت گۈلشەنىنىڭ پادىشاھى سەن.
جەھان مۇلكىدە ئۆزگە شاھلەر ئەنجۇمۇ ماھى سەن،
بىلۇرلەر خەلقۇ - ئالەم قۇدرەتۇللاھى ئىلاھى سەن.
بۇ دۇنيادا ھەمە بىچارەلەرنىڭ سايەگاھى سەن.

ساڭا ئەۋۋەل خۇدا يار بولدى، ئەي شاھىئى گۈل ئەندام،
ئەزىزلەردىن مەددۇركىم ياراتقان تەكرىدىن پەيغام.
تىلەيدۇرمەن سېنى دەۋلەتدە بولغاي دەپكى سۇبھۇ شام،
ئەسالەتدە سېنىڭ زاتى شەرىپىڭ قۇببەئىسى ئىسلام،
شەرافەتدە جەۋاھىر كانى ئىچرە مەردى شاھى سەن.

بەناگەھ مەسلى ئىسكەندەر كېلىپ ئولتۇردۇڭ ئول تەختە،
قامۇغ دۇشمەنلەرىڭ قالدى نەدامەت بىرلە ھەسرەتدە.
خۇدا بولغاي ھەۋادارىڭ مۇدام بولغايكى دەۋلەتدە،
شەھەنشەھلەر شەھى سەن ئەي شەھەنشاھىم ئەسالەتدە.
يامان كۆزدىن يىراق تۇتقاي سېنى يالغۇز نەھالى سەن.

ئاقار ھەردەم سۇخەنگەھ تۇتى يەڭلىغ ئاغزىدىن شەككەر،
ۋۇجۇدى زاتى پاكىڭ دۇررى ھەقىقى شاھ جەھان پەرۋەر.
يىگانە ئولتۇرۇپ گۈلدەستەدەك قىلساڭ ئەدالەتلەر،
شەھەنشاھىم ساڭاكى شاد بولغاي رۇھى پەيغەمبەر.
جەۋاھىر خىرمەندە دۇررى يەكتا يادگارى سەن.

ئەسالەتدە ۋۇجۇدۇ زاتى پاكىڭدۇر خانۇ خاقان،
ئەدالەت بابىدە لاپ ئۇرماسۇن جەمشىدۇ نۇشىروۋان.
خۇدا قىلغاي ساڭا قەسد قىلغۇچىنى يەر بىلەن يەكسان،
.....①

① قول يازما نۇسخىدا بۇ مۇخەممەسنىڭ ئاخىرى كۆچۈرۈلمەي قالغان.